

УДК 347.991:955

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.1.47>

РОЛЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ У РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБОЮ ПРАВА НА КАСАЦІЙНИЙ ПЕРЕГЛЯД СУДОВОГО РІШЕННЯ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Фурса С.Я.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного та приватного права,
Київський університет права
Національної академії наук України
ORCID: 0000-0002-3023-5287

Фурса Є.І.,

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного та приватного права,
Київський університет права
Національної академії наук України
ORCID: 0000-0001-9496-1256

Фурса С.Я., Фурса Є.І. Роль Верховного Суду у реалізації особою права на касаційний перегляд судового рішення: проблемні аспекти.

У даній статті автори проаналізували проблеми, які виникають під час реалізації особою її права на касаційний перегляд судових рішень. Акцент зроблено на процедурі допуску касаційної скарги та її розгляду Верховним Судом. Автори зробили науковий аналіз праць вчених, які досліджували дану проблематику та висловили свої обґрунтовані думки щодо суперечності норм ЦПК України, які регламентують право на касаційне оскарження особами справ, які розглядалися у порядку спрощеного позовного провадження, віднесення певних категорій справ до малозначних, справ незначної складності. Щодо касаційних фільтрів, які передбачені у ЦПК України, то останні не вирішили проблем, які мають місце у касаційному провадженні, а навпаки поглибили їх, оскільки перешкоджають особам реалізації їх конституційного права на доступ до правосуддя. Запропоновано істотно вдосконалити процедуру касаційного перегляду судових рішень та привести її у відповідність до конституційних засад. Автори проаналізували винятки, які передбачені ЦПК України для певних категорій справ та за наявності певних умов можливості оскарження судових рішень по таких справах. Довели, що неконкретною термінологією, багатозначним розумінням певних законодавчих термінів, застосуванням оціночних суджень, які різними судами сприймаються та тлумачаться неоднаково обмежується, гарантоване Конституцією України, право особи на касаційне оскарження. Такі положення ЦПК України суперечить принципу правової визначеності, тому вчені мають прикласти максимум зусиль для оновлення ЦПК України. Насамперед слід захищати права людини, а не вважати квінтесенцією судової діяльності вироблення «єдиної судової практики». При розгляді справ слід брати до уваги реальні вимоги та інтереси учасників справи, сприяти перегляду правових позицій Верховного Суду і тим самим відкривати доступ до касаційного провадження тим скаргам, де позиції цього Суду ставляться під сумнів. Але нині складається парадоксальна ситуація, коли помилкові рішення судів і правові позиції Верховного Суду стають «зразком» для вирішення подібних справ іншими судами, а це дестабілізує, у певній мірі, застосування норм законодавства. Авторами обґрунтовано, що право на касаційне оскарження рішення суду має узгоджуватися зі ст. 3 Конституції України та, з урахуванням положень цієї норми, має бути відтворене в ЦПК України.

Ключові слова: право на касаційне оскарження, забезпечення права на касаційне оскарження, касаційний перегляд, касаційні фільтри, доступ до правосуддя, єдність судової практики, правова визначеність, апеляційне провадження, малозначна справа, процесуальна економія, правотворчість суду, правова інтерпретація, прецедентна практика, верховенство права.

Fursa S.Y., Fursa Ye.I. The role of the Supreme Court in the exercise by a person right to cassation review of a court decision: problematic aspects

In this article, the authors analyze the problems that arise when a person exercises his right to cassation review of court decisions. The emphasis is on the procedure for admitting a cassation appeal and its consideration by the Supreme Court. The authors made a scientific analysis of the works of

scientists who studied this issue and expressed their well-founded opinions on the contradictions of the norms of the Code of Civil Procedure of Ukraine, which regulate the right to cassation appeal by individuals of cases that were considered in the simplified claim proceedings, the classification of certain categories of cases as minor, cases of minor complexity. As for the cassation filters provided for in the Code of Civil Procedure of Ukraine, the latter did not solve the problems that occur in cassation proceedings, but on the contrary, they deepened them, since they prevent individuals from exercising their constitutional right to access justice. It is proposed to significantly improve the procedure for cassation review of court decisions and bring it into line with constitutional principles. The authors analyzed the exceptions provided for by the Code of Civil Procedure for certain categories of cases and, under certain conditions, the possibility of appealing court decisions in such cases. They proved that the right of a person to a cassation appeal guaranteed by the Constitution of Ukraine is not limited by specific terminology, ambiguous understanding of certain legislative terms, or the use of value judgments that are perceived and interpreted differently by different courts. Such provisions of the Code of Civil Procedure of Ukraine contradict the principle of certainty, therefore, scientists should make every effort to update the Code of Civil Procedure of Ukraine. First of all, human rights should be protected, and not the development of a "unified judicial practice" should be considered the quintessence of judicial activity. When considering cases, the real requirements and interests of the participants in the case should be taken into account, the legal positions of the Supreme Court should be reviewed, and thus access to cassation proceedings should be opened to those complaints where the positions of this Court are questioned. But now a paradoxical situation is developing, when erroneous court decisions and legal positions of the Supreme Court become a "model" for resolving similar cases by other courts, and this destabilizes to a certain extent the application of the norms of the law. The authors substantiate that the right to cassation appeal of a court decision should be consistent with Article 3 of the Constitution of Ukraine and, taking into account the provisions of this norm, should be recreated in the Code of Civil Procedure of Ukraine.

Key words: right to cassation appeal, ensuring the right to cassation appeal, cassation review, cassation filters, access to justice, unity of judicial practice, legal certainty, appellate proceedings, minor case, procedural economy, law-making of the court, legal interpretation, case law, rule of law.

Постановка проблеми зумовлена великою кількістю звернень українських громадян до Європейського суду по правах людини, які невдоволенні судовими рішеннями як судів першої, апеляційної, так касаційної інстанцій. Зокрема, з істотним скорочення судової процедури розгляду справ у спрощених провадженнях, де особа не може належно реалізувати гарантоване їй право на справедливий суд, оскільки у зв'язку із численними процесуальними фільтрами вона позбавлена права на достатнє висловлення своїх доводів, міркувань, а також на касаційне оскарження рішень.

Мета дослідження зводиться до аналізу законодавства та судової практики розгляду малозначних справ, справ незначної складності, які розглядаються судами першої інстанції у порядку спрощеного позовного провадження, а потім, у разі незадоволення такими рішеннями, особа позбавлена можливості оскаржити їх у касаційній інстанції. На шляху реалізації нею права на справедливий суд, вона натикається на процесуальні, зокрема, касаційні фільтри, які передбачені Цивільним процесуальним кодексом України[1] (далі- ЦПК України) та на правові позиції Верховного Суду (далі - ВС) на яких базуються рішення судів нижчих інстанцій. Автори вважають необхідним проаналізувати також, передбачені у ЦПК України, винятки щодо можливості оскарження певних рішень у касаційному провадженні та висловити аргументовані думки щодо вдосконалення законодавства та підходів до застосування судами оціночних категорій при ухваленні рішень, базуючись на правових позиціях Верховного Суду, а не на законі.

Стан опрацювання проблематики. Питання касаційного перегляду судових рішень, його сутності, мети та проблемних аспектів, зокрема, які стосуються процесуальних фільтрів присвячували свої роботи такі українські вчені як Навроцька Ю.В. [2] та ін. Ситников О. акцент робить на тому як запровадження касаційних фільтрів обмежує доступ до справедливості [3]. Існують праці суддів ВС, які присвячені аналізу дискусійних аспектів касаційних фільтрів у господарському процесі [4]. Але дані наукові праці не вичерпали себе, тому автори як вчені поставили перед собою завдання у цій науковій статті привернути увагу інших вчених, практиків на ті проблеми, які мають місце при оскарженні судових рішень у касаційній інстанції, та тих касаційних фільтрах, які обмежують право на справедливе правосуддя та винятках щодо допуску касаційних скарг до розгляду ВС.

Виклад основного матеріалу. Для формування сучасного сприйняття ролі суду касаційної інстанції у цивільному судочинстві варто звернути увагу на те правове значення, на якому провідні фахівці зосереджують увагу, зокрема, на діяльності судів різних інстанцій в Україні. Так, пошуки науковцями відповіді на питання, а що ж уявляє собою судова влада [5], перетворилися на кон-

статацію існування поняття «судова влада», яке використовується з різним правовим значенням. Так, можна зрозуміти істориків, які використовують цей термін у своїх наукових дослідженнях без істотного аналізу його правового значення [6]. Але правники не повинні застосовувати цей термін без розкриття його змісту, тому важко погодитися з тим, що офіційний сайт отримав назву «Судова влада» і відповідний його підрозділ «Судова влада» вміщує перелік органів, які, фактично, отожднюють із судовою владою, а саме: Верховний Суд, Вища рада правосуддя; суди; Рада суддів України; Етична рада; Вища кваліфікаційна дисциплінарна комісія суддів України; Громадська рада міжнародних експертів; Державна судова адміністрація України; Національна школа суддів України; служба судової охорони; вищі органи суддівського самоврядування [7]. З наведеного вище переліку різних органів, які віднесені до судової влади, можна зробити висновок про те, що всі вони наділені державою владою...Однак, навряд чи з таким висновком можна погодитися, якщо уважно і системно аналізувати положення Конституції України, де у ст. 6 встановлено, що органи судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України, але у Розділі VIII вже відбувається заміщення цього поняття на термін «правосуддя» і застосовується термін «судоустрій» [8]. Тому коротку відповідь на питання, а що ж уявляє собою судова влада, можна знайти в п. 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України, в якій встановлена обов'язковість судового рішення. Це елемент владних повноважень судів, які вправі і повинні ухвалювати рішення, а після набрання останніми законної сили, вони стають обов'язковими до виконання. Очевидно, що в такому випадку й має ставитися питання про те, що такі рішення повинні ухвалюватися відповідно до встановленої для них юрисдикції.

Але не вписується у повноваження судів України така ініціатива як організація конференції, коли Верховний Суд виступає співорганізатором міжнародної конференції «Роль судової влади у подоланні викликів війни» [9]. В даному випадку питання не стоїть про те, що судді всіх рівнів обмежені в праві на участь у відповідній конференції, оскільки наукова діяльність безсумнівно сприяє підвищенню кваліфікації, але діяльність судової гілки влади має зводитися до основного її спрямування – вирішувати будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення, а у передбачених законом випадках розглядати також інші справи (ст.124 Конституції України).

Коли ж судді приймають Кодекс суддівської етики, затверджений рішенням XX чергового з'їзду суддів України від 18 вересня 2024 року [10], а потім Рада суддів України затверджує коментар до цього Кодексу [11], то, на думку авторів, таке навантаження на суддів є зайвим. Це можна пояснити тим, що Рада суддів немає повноважень затверджувати коментар, тому що, як правило, науково-практичні коментарі пишуть науковці, практики та, як зазначається у даній публікації, до його підготовки навіть залучались громадські організації. Будь-які коментарі не є обов'язковими до виконання суддями хоча б тому, що вони не мають властивостей нормативного акту.

Комусь наведена преамбула може здатися зайвою, але такий науковий аналіз важливий для сприйняття права особи на касаційне оскарження, яке гарантоване їй Конституцією України, проте є обмеженим у галузевих нормативних актах, яким зокрема, й є Цивільний процесуальний кодекс України.

У цьому зв'язку проаналізуємо п. 1 ч. 1 разом з п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України, де передбачається, з одного боку:

що учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку: рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанову суду апеляційної інстанції, крім судових рішень, визначених у частині третій цієї статті,

а, з іншого боку:

судові рішення у малозначних справах та у справах з ціною позову, що не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

З наведених норм ЦПК України випливає, що судові рішення, якими порушуються права особи, не можуть бути оскаржені в касаційному порядку, якщо ціна позову не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Але таке обмеження права на касаційне оскарження суперечить ст. 3 Конституції України, в якій однозначно встановлено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Звернемо також увагу і на той аспект, що будь-яких обмежень у цій нормі щодо ціни відповідного права не встановлено. Навпаки у ч. 4 ст. 12 Конституції України додатково передбачено, що усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Тому обмеження в захисті права власності за ціною позову слід розцінювати як дискримінацію. До наведеного можна додати й інші норми Конституції України, зокрема, статті 21 та 24, в яких гарантується рівність прав людей.

Отже, обмеження права на касаційне оскарження рішення суду, які передбаченні у ст. 389 ЦПК України слід розцінювати як такі, що суперечать Конституції України.

Тепер проаналізуємо, які ж винятки встановлені у п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України, тобто, за яких умов вони реалізуються та прокоментуємо їх.

Так, у п.п. а) п.2 ч.3ст. 389 ЦПК України йдеться про те, що якщо касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики. Цей виняток слід сприймати як складний юридичний факт, оскільки він базується на оціночному понятті «фундаментальне значення», яке застосовується у ЦПК України без розкриття його змісту. Цей законодавчий термін навіть не можна порівняти з такими поняттями як «доктринальне», «концептуальне» значення, які застосовуються у правовій науці. Тому згідно принципу правової визначеності норм законодавства, воно не повинно застосовуватися щодо обмеження права на касаційне провадження, оскільки будь-яке порушення права особи на захист власних прав у суді є неконституційним і цей виняток має розцінюватися як загальне правило, про що зазначалося раніше. Більше того, правові позиції Верховного Суду України лише окремими суддями узагальнюються у тематичних збірниках, але навіть фахівці не зобов'язані аналізувати судову практику через те, що вона має сприйматися нижче положень закону і може використовуватися тими суб'єктами, які застосовують її у своїй діяльності.

В практиці одного з авторів мав місце випадок, коли у правову позицію Верховного Суду зі застосування наслідків недотримання нотаріального посвідчення договору оренди нерухомості строком в три роки, яку цей суд кваліфікував, посилаючись на ч. 1 ст. 220 ЦК України, скаргником та його представником було запропоновано внести зміни та вирішити справу на підставі ч. 2 ст. 220 та ч. 3 ст. 261 ЦК України. Але, не зважаючи на це, касаційна скарга не була прийнята судом до розгляду лише з формальних міркувань.

Отже, у ЦПК для касаційного оскарження рішень у малозначних справах передбачено застосувати виняток (п.п.а) п.2 ч.3 ст.389 ЦПК України) лише у випадку, коли *касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики*. Однак, на думку авторів, такий підхід «штовхає» осіб на звернення до касаційного суду, а вирішення питання про допустимість касаційної скарги залежатиме від питань права, які матимуть фундаментальне значення. Але ж фундаментальними для судової практики є питання, які вирішуються судами по різному. Тому суддям апеляційної інстанції слід робити узагальнення судової практики. На підставі таких узагальнень та їх аналізу Верховний Суд має формувати свої правові позиції і рекомендувати судам нижчих інстанцій законні обґрунтовані способи вирішення певних категорій справ. Але замість цього пропонується «спиратися» на п. 5 ч. 2 ст. 394 ЦПК і брати за основу ту правову позицію, яку Верховний Суд вже формулював у своїй постанові, зокрема, висновок щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах, про які йдеться у касаційній скарзі. І такий висновок суд апеляційної інстанції взяв за основу і переглянув судові рішення відповідно до нього. Звернемо увагу на те, що у цій нормі має місце застереження - *«крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку або коли Верховний Суд вважатиме за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах»*. З наведеного мав би впливати висновок про те, що касаційні скарги підлягають розгляду Верховним Судом у тих випадках, коли в них доводиться неправильність правової позиції Верховного Суду або неможливість її застосування до конкретної справи, але суд апеляційної інстанції саме на таку позицію ВС зробив посилання. Автори вважають, що такий підхід не слід маскувати за терміном «фундаментальне значення», а його необхідно перетворити на обов'язкову умову перегляду касаційної скарги. Опоненти такого висновку можуть послатися на те, що з метою зловживання правом скаргники будуть формувати свої касаційні скарги так, щоб рішення суду, які оскаржуються обов'язкового переглядалися касаційною інстанцією. Дійсно, така небезпека існує, але при цьому слід також зважувати настання певних негативних наслідків для правової системи України, коли правові позиції Верховного Суду міститимуть помилкове тлумачення норм законодавства або застосовуватимуться до всіх подібних справ, які мають вирішуватися по іншому. Такі фактори викликають недовіру до судової гілки влади, а це шлях до правового нігілізму...Слід також враховувати, що розгляд касаційної скарги не призводить до зупинення дії судового рішення, яке оскаржується, якщо це питання не було вирішено судом у порядку абз. 2 ч. 8 ст. 394 ЦПК України. Але у переважній більшості випадків зловживання правом на подання касаційної скарги має метою не «процесуальну гру» з опонентом, а переслідує цілком зрозумілі матеріальні цілі. Коли ж справа малозначна і, не зважаючи на це, особа подає касаційну скаргу, то стає очевидним, що кваліфікація справи як малозначної є неправильною або для особи така справа має принципове значення, яке вимірюється не тільки грошима. До такого висновку можна дійти й шляхом аналізу ставки судового збору, який збільшується вдвічі по відношенню до ставки судового збору при зверненні до суду першої інстанції (п.7 ч.2 ст.4 Закону) [12]. Загалом важко повірити в те, що особа буде боротися за удосконалення судової практики так само як і в те, що її

дії будуть спрямовані лише на продовження зловживання правом без реальної перспективи виграти справу. Дійсно, існують окремі випадки, коли незначна частина адвокатів радить продовжувати «безперспективну боротьбу» в касаційній інстанції, оскільки отримують за це гонорари.

Щодо п.п.б) п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України, де передбачений виняток, що, якщо особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи. Парадокс цього винятку полягає в тому, що особа, яка не брала участі у справі, якщо суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, не повинна виправдовуватися і спростовувати обставини, які були встановлені за її вимушеної відсутності. Тому вважаємо доцільним розглянути такі дві ситуації:

- коли особа не була належно повідомлена про розгляд справи, то їй законом гарантується право на перегляд заочного рішення суду (частини 3, 4 ст. 284 ЦПК України);

- якщо ж особа не була залучена до участі в справі і щодо її прав та обов'язків було ухвалене рішення, то їй законом гарантується право на апеляційне (ст.352 ЦПК України) та касаційне (ст.389 ЦПК України) оскарження рішення суду.

Щодо п.п.в) п.2 ч. 3 ст. 389 ЦПК України, то виняток передбачає, якщо справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу.

В цьому підпункті даної норми вживається також і як у п.п.а) оціночне судження. І термін «суспільний інтерес» також потребує його тлумачення. Так, оприлюднення в медіа інформації про справу, яка слухалась судом вже може пов'язуватися з інтересом до такої справи. Однак, медіа можуть фіксувати кількість громадян, які переглянули таку інформацію, а також поставили лайки. Щодо телебачення та радіо, то ними не у всіх випадках фіксується кількість споживачів, які використовують їхню інформацію. Отже, на момент звернення скаржника до касаційного суду він повинен підтвердити належними доказами, що справа по якій він оскаржує рішення становить «суспільний інтерес», не говорячи вже про «значний суспільний інтерес» до такої справи. У зв'язку з цим, можна лише припускати, що одного повідомлення в медіа не достатньо для того, щоб стверджувати про наявність «значного суспільного інтересу». Наприклад, в мережі Інтернет можна побачити відеозаписи адвокатів з судового розгляду конкретних справ, у яких вони беруть участь. Такі відеозаписи, потенційно, можуть слугувати доказами суспільного інтересу, якщо буде підтверджено, що такий відеозапис проглянула значна кількість осіб. Може виникнути й питання про те, а скільки конкретно осіб має переглянути такий відеозапис, щоб в касаційній інстанції не виникало сумнівів у «значному суспільному інтересі» до конкретної справи. Вважаємо, що перегляд такого відеозапису хоча б трьома особами свідчить про суспільний інтерес до нього, оскільки в силу ментальності українців досить часто важлива інформація передається «з вуст в уста» і все місто знає про відповідні події, дії або стан.

Щодо виняткового значення питання для учасника справи, який подає касаційну скаргу, то і в цьому положенні п.п. в) даної норми можна також знайти підставу для дискусії. У цьому зв'язку виникає питання, а як слід розуміти «виняткове значення питання» для особи (учасника справи)? Так, одні громадяни можуть програти в азартні ігри величезні гроші, розбити автомобіль, який коштує десятки тисяч доларів і спокійно до цього віднести. Але вони не можуть спокійно прийняти образу на їх адресу, а інша людина може покінчити життя самогубством через втрату стабільного доходу та неможливості сплатити комунальні послуги тощо. Тому для кожної конкретної людини «виняткове значення» матимуть певні обставини, які можуть сприйматися нею по-різному, але одне очевидно, що правопорушення з боку суду жодний учасник справи, як правило, не сприймає спокійно. Це пов'язано, насамперед, з тим, що особи очікують від суду справедливого та законного рішення, а тому ними важко сприймаються випадки, коли суди ухвалюють несправедливі рішення по відношенню до них. Особливо це питання, на нашу думку, актуалізується після закінчення війни, коли військові повернуться до дому і вони будуть прагнути саме справедливості, тому для них вона матиме виняткове значення.

Щодо п.п.г) п.2 ч. 3 ст.389 ЦПК України, де йдеться про виняток, якщо суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково, то його коментувати складно, оскільки впровадження принципу пропорційності в цивільне судочинство України відбувалося за європейськими рекомендаціями: переходити на двоінстанційну систему цивільного судочинства. Але перед запровадженням таких рекомендацій до організації системи судів і відображення їх в українському законодавстві, розробникам таких новел в Україні слід було звернути увагу на величезну кількість звернень українських громадян до Європейського суду з прав людини та передбачити термін такого переходу, зокрема, встановити якусь межу щодо зменшення кількості звернень до ЄСПЛ. Інакше виходить, що «проблемні» справи і, відповідно, права людей, які не знайшли судового захисту в

Україні «перейшли» до юрисдикції ЄСПЛ. Але це не призвело до процесуальної економії, а навпаки збільшило витрати часу, зусиль та коштів. Так, хоча б формально, розгляд касаційної скарги відбувається, а лише потім особа звертається до ЄСПЛ і цей суд задовольняє вимоги. А це означає, що згідно п.2 ч.3 ст.423 ЦПК України рішення має переглядатися у зв'язку з виключними обставинами, тому наша держава втрачає авторитет на міжнародній арені.

Не будемо наводити багато аргументів, які свідчать про нераціональність сучасної моделі цивільного судочинства, оскільки з цього питання вченими було висловлено багато думок у їх працях [13].

Проблемність поділу справ на складні та прості (малозначні, справи незначної складності) обумовлюється тим, що на стадії написання позовної заяви треба визначитись у якому провадженні вона має розглядатися і про це зазначити у ній. Але наперед неможливо передбачити, а як до такої заяви та позовних вимог, які викладені у ній і їх розміру віднесеться відповідач. Так, адвокату здається, що він правильно написав заяву, виклав у ній всі обставини і надав необхідні докази на їх підтвердження, але несподіванки для нього та його клієнта починаються лише з моменту отримання відзиву відповідача на позовну заяву, де може бути все поставлено «з ніг на голову».

Так, автори брали участь у одній судовій справі, спір у якій виник із трудових відносин. Суд відніс цю справу до малозначних і її розгляд мав здійснюватися у спрощеному позовному провадженні. Після отримання відзиву відповідача, позивачем до суду була направлена відповідь на відзив (ст.175 ЦПК України). Але, не зважаючи на отримання такої відповіді, суд ухвалив рішення не очікуючи заперечень відповідача (ст. 180 ЦПК України). Тому процес доказування і доведення у цій справі значно скоротився і фактично перетворився на формальність, так як доводи відзиву відповідача на позовну заяву лягли в основу рішення суду без будь-якого реагування на доводи позивача. Тому, на думку авторів, констатація Верховним Судом помилкової кваліфікації справи як малозначної має призводити до скасування рішення суду першої та апеляційної інстанцій, оскільки порушуються конституційні принципи цивільного судочинства – змагальності та захисту прав людини. Встановлюючи малозначність справи суд знецінює права людини, але при цьому судова влада вважає, що для реального захисту таких прав достатньою є спрощена (скорочена) процедура судового розгляду, але це суперечить ст. 3 Конституції України.

Висновки. Наведені у статті авторські висновки, зокрема, і про касаційні фільтри, які передбачені у ЦПК України, останні не вирішили проблем, які мають місце у касаційному провадженні, а навпаки вони спонукають до перегляду регламентації права на касаційне оскарження, передбаченого ЦПК України, зокрема, особливо у контексті тих рішень, які не підлягають касаційному оскарженню по окремих категоріях справ тощо. Потребує істотного вдосконалення процедура касаційного перегляду судових рішень і приведення її у відповідність до конституційних засад нашої держави замість встановлення зайвих касаційних фільтрів. Автори вважають, що державою її громадянам має бути гарантована та забезпечена доступність до касаційної інстанції як елементу правосуддя. При цьому, як, аргументували автори, не можна у цивільному процесуальному законодавстві України застосовувати не конкретну термінологію, оскільки багатозначне розумінням певних понять, оціночних категорій, їх сутності та різними підходами судів до їх інтерпретації та тлумачення обмежується гарантоване Конституцією України право особи на касаційне оскарження. Такі положення ЦПК України суперечить принципу правової визначеності, якому мають відповідати його норми. Тому на даному етапі вчені та практики спільно мають прикласти максимум своїх знань та зусиль для оновлення процесуального законодавства, включаючи ЦПК України. Слід ставити питання щодо вдосконалення ЦПК України більш широко і повернути цивільне судочинство обличчям до людини, а не до вироблення "єдиної судової практики". Необхідно брати до уваги реальні вимоги та інтереси учасників справи, сприяти перегляду правових позицій Верховного Суду і на цій підставі відкрити доступ до касаційного провадження всіх скарг, де позиції цього Суду ставляться під сумнів. Парадокс полягає в тому, що в сучасних доктринах пропагуються правотворчість суду та прецедентне право, хоча значна частина касаційних скарг обмежена в доступі до касаційного перегляду.

Отже, помилкові рішення судів і правові позиції Верховного Суду стають «зразком» для вирішення подібних справ іншими судами, а це їх стабілізує та надає їм важливішого значення ніж нормам законодавства.

Тому автори вважають, що право на касаційне оскарження рішення суду має узгоджуватися зі ст. 3 Конституції України, де проголошено: «Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» Отже, це конституційне положення має бути відтворене в ЦПК України, норми якого мають базуватися на засаді верховенства права, шляхом створення гарантій забезпечення права особи на касаційне оскарження судових рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Навроцька Ю.В. Касаційні фільтри в цивільних справах : ефективність, проблеми законодавчого регулювання та перспективи вдосконалення. В кн. Цивільний процес: теорія і практика. Концепції вчених із удосконалення законодавства про цивільне судочинство / за заг. ред. доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України С.Я. Фурси, доктора юридичних наук, професора С.С. Бичкової. Київ, Алерта, 2023. С.607-621.
3. Ситников О. Зловживаючи формалізмом або Як запровадження касаційних фільтрів обмежує доступ до справедливості. *Закон і бізнес*. 12.02-18.02.2022. URL: [https://zib.com.ua/ua/150567-yak_zaprovadzhennya_kasaciynih_filtriv_obmezhuє_dostup_do_sp.html](https://zib.com.ua/ua/150567-yak_zaprovadzhennya_kasaciynih_filtriv_obmezhuє_dostup_do_spravedlivosti).
4. Міщенко І. Дискусійні аспекти касаційних фільтрів в господарському процесі. Київ, 18.02.2021 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/18_02_21_Mishchenko_filt.pdf.
5. Махніцький О.І. Судова влада: сутність, зміст та поняття. Актуальні проблеми держави і права. 2013. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d163ac1c-689a-4766-a1f8-9891676d697c/content>.
6. Шевчук А.В. Судова влада та суспільство правобережної України наприкінці XVIII– першій третині XIX ст. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. Київ, 2022. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/36216/10%D0%>.
7. Судова влада. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1981666>.
8. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D1%87#n4761>.
9. Міжнародна конференція «Роль судової влади у подоланні викликів війни». URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/international-judicial-conference-the-role-of-the-judiciary-in-overcoming-the-challenges-of-war->.
10. Кодекс суддівської етики, затверджений рішенням XX чергового з'їзду суддів України від 18 вересня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#Text>.
11. Рада суддів України затвердила коментар до Кодексу суддівської етики. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1981666>.
12. Про судовий збір. Закон України від 8 липня 2011 року № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>.
13. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Верховенство права та інші принципи у виконавчому процесі України: актуальні питання (у контексті аналізу Проекту Закону про примусове виконання рішень № 5660) .*Право України*. 2021. №.10. С. 177-191. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322ю2025.90.1.45>; Фурса С.Я., Фурса Є.І., Регушевський Е.Є. Конституція України та механізм забезпечення її дієвості (на прикладі захисту прав людини у конституційному та цивільному судочинстві) *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія " Право". 2025. № 90. частина. С. 342-348. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322ю2025.90.1.45>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 1.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026